

بلاغت کار بردی

درس ۱۱

استاد: سرکار خانم فرخی
آموزشیار: آقای یزدانی

در درس‌های گذشته فرا گرفتیم که کلام خبری کلامی می‌باشد که شأن آن حکایت و اخبار از خارج است که در این حکایت گاهی صادق و گاهی کاذب است و همچنین آموختیم که خبر با توجه به مخاطب اقسام گوناگونی دارد که در همه اقسام برای رعایت بلاغت لازم است که حال مخاطب رعایت شود که این حال گاهی با ظاهر وی مطابق و گاهی مخالف است. در باب قبل با جایگاه‌های خروج کلام خبری از مقتضای ظاهر نیز آشنا شدیم.

در این درس که نخستین درس از باب دوم است به تعریف و اقسام کلام انشایی می‌پردازیم تا فرق آن با کلام خبری روشن شود و مثال‌هایی از قرآن آورده شده تا دریابیم که کلام انشایی بر خلاف کلام خبری، شأن حکایت از خارج را ندارد بلکه خودش برای ایجاد معنی وضع شده است و با توجه به معنایی که ایجاد می‌کند اقسام گوناگونی پیدا می‌کند.

باب دوم

احوال اسناد انشایی

فصل اول

تعریف انشاء و انواع آن

اهداف فصل

انتظار می رود دانش پژوه پس از فرا گرفتن این فصل به پرسش های زیر پاسخ بدهد :

- تعریف «انشاء» و فرق آن با «خبر» چیست؟

- انشاء بر چند قسم است؟

- انشاء طلبی بر چند قسم است؟

برای روشن شدن بحث به معنای آیات زیر و نسبت های درون آنها توجه کنید.

- «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا»^۱.

- «هَلْ أَذِلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ»^۲.

- «يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا»^۳.

- «بَشِّرْ مَثَلِ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ»^۴.

- «أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا»^۵.

- «فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»^۶.

- «فَبَعِزَّتِكَ لَأُغَوِّيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ»^۷.

- «رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ»^۸.

۱. احزاب / ۱.

۲. صف / ۱۰.

۳. فرقان / ۲۸.

۴. جمعه / ۵.

۵. مریم / ۳۸.

۶. نساء / ۱۹.

۷. ص / ۸۲.

۸. حجر / ۲.

- «اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ».^۱
- «كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ».^۲

SCO۱: ۶:۰۴

بررسی آیات

نسبت‌هایی که در این آیات وجود دارد (مانند یا ایها النبی، اتق الله، لا تطع، هل أدلکم، لیتنی و...) جدای از لفظ، وجود خارجی ندارند که کلام، کاشف و حاکی از آن باشد بلکه تنها با نطق ایجاد می‌شوند؛ از این رو با قطع نظر از گوینده آن، به صدق و کذب متصف نمی‌شوند زیرا کلامی به صدق و کذب متصف می‌شود که شأن آن حکایت از خارج باشد؛ کلامی که مشتمل بر چنین نسبتی باشد «انشایی» نامیده می‌شود.

سه آیه اول در معنای طلب مشترک می‌باشند اگر چه از نظر متعلق اختلاف دارند از این رو معانی نداء، امر، نهی، استفهام و تمنی را پدید آورده‌اند؛ این گونه کلام‌های انشایی را «طلبی» می‌نامند.

بقیه آیات از جهت دربر داشتن معانی انشایی با آیات قبلی مشترک هستند ولی معانی آنها (مانند مدح، ذم، قسم، تعجب و رجاء) و همچنین معانی حاصل از رب، لعل و کم خبری طلبی نمی‌باشد؛ این گونه کلام‌های انشایی را «غیر طلبی» می‌نامند.

بیشتر کلام‌های انشایی که غیر طلبی می‌باشند در اصل خبری بوده سپس به انشاء نقل داده شده‌اند که از جمله موارد آن می‌توان صیغه‌های عقود و ایقاعات شرعی مانند «بعت» و «وقف» را نام برد.

تعریف کلام انشایی

انشاء کلامی است که نسبتش وجود خارجی ندارد تا مطابقت با واقع یا عدم مطابقت با واقع داشته باشد؛ بلکه ایجاد چیزی است که قصد می‌شود، و متصف به صدق و کذب نمی‌باشد.

اقسام انشاء

(الف) انشاء طلبی: انشایی است که بر معنای طلبی دلالت کند مانند امر، نهی و استفهام.

(ب) انشاء غیر طلبی: انشایی است که بر معنای طلب دلالت نکند مانند افعال مقاربه، مدح، ذم، رجاء، صیغه‌های تعجب، قسم، صیغه‌های عقود و ایقاعات، رب و ...

در علوم بلاغت بحث جداگانه‌ای از قسم دوم نمی‌شود زیرا همان گونه که اشاره شد اکثراً صیغه‌های آن در اصل کلام خبری بوده‌اند سپس به انشاء نقل داده شده‌اند.

^۱. بقره/ ۲۱.

^۲. بقره/ ۲۴۹.

انشاء طلبی

اصل در انشاء طلبی این است که برای طلب کردن آن چیزی استعمال شود که هنگام طلب نزد گوینده موجود نیست؛ از این رو اگر برای طلب آنچه که حاصل است یا در معنای غیرطلب استعمال شود از معنای حقیقی خارج شده و با توجه به قرائن، معنایی متناسب با مقام پیدا می‌کند.

SCO۲: ۱۱:۵۶

انواع انشاء طلبی

انشاء طلبی بر حسب متعلق آن بر پنج قسم زیر می‌باشد:

۱. امر: اگر متعلق طلب، حصول فعل باشد.
۲. نهی: اگر متعلق طلب، حاصل نشدن فعل باشد.
۳. استفهام: اگر متعلق طلب، حاصل شدن تصویری در ذهن طلب کننده باشد.
۴. تمنی: اگر متعلق طلب، حصول چیزی به گونه محبت آمیز و ابراز آرزو باشد.
۵. نداء: اگر متعلق طلب، روی آوردن مخاطب باشد.

تحقیق

۱. صیغه‌های دیگری را برای انشای غیر طلبی یافته و مثال‌های را از قرآن و سنت و اشعار حکیمانه برای آنها ذکر کنید.
 ۲. مثال‌های دیگری را از کتاب و سنت برای انشای طلبی ذکر کنید.
 ۳. کلام زیر را بررسی و تحلیل کنید.
- «انشاء ایجاد کردن معنی به وسیله لفظ نیست بلکه ابراز آنچه در نهان انسان مانند طلب فعل یا طلب فهم است می‌باشد.»^۱

فصل دوم

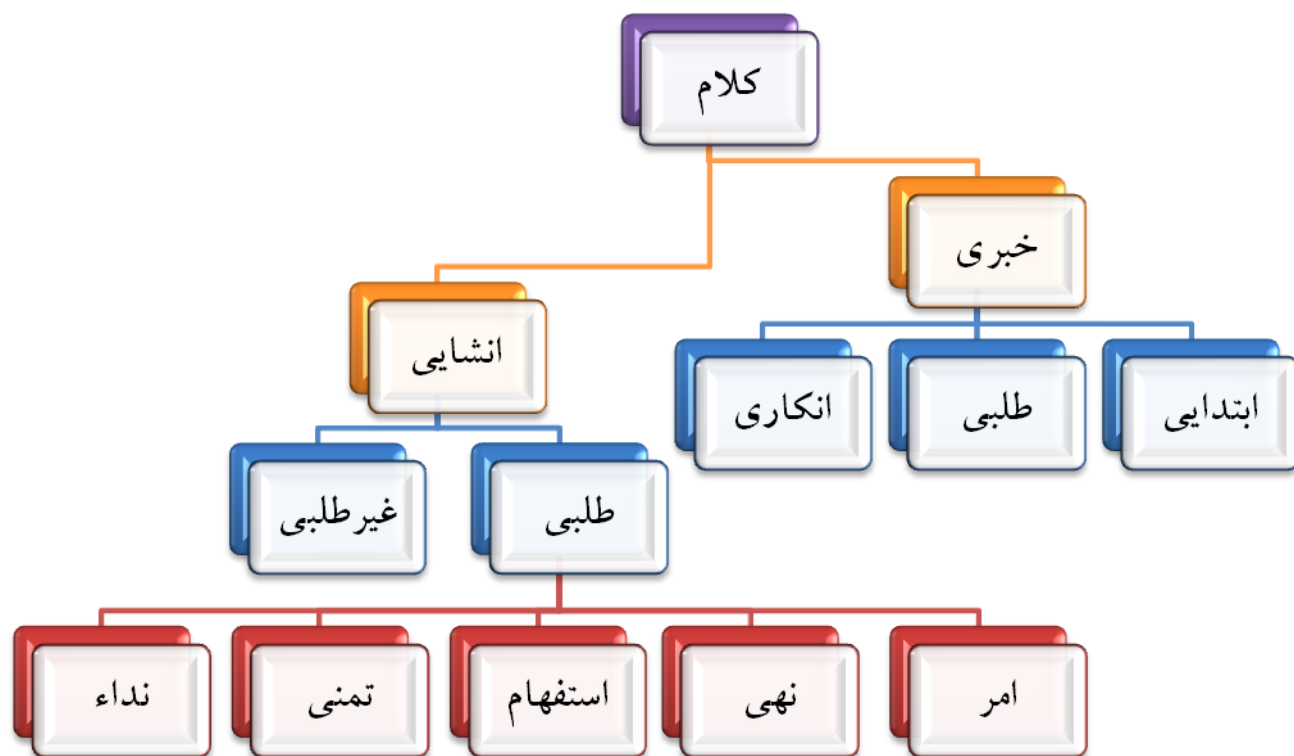
امر

انتظار می‌رود دانش پژوه پس از فراگیری این فصل به پرسش‌های زیر پاسخ بدهد:

- امر چیست؟
- صیغه‌های امر چیست؟
- آیا غیر از صیغه‌های که برای امر وضع شده‌اند چیز دیگری نیز بر امر دلالت می‌کند؟
- معانی غیر حقیقی امر چیست؟

^۱. «إنَّ الانشاء ليس إيجاد المعنى باللفظ بل هو إبراز ما في النفس من طلب الفعل أو طلب الفهم و غير ذلك». ر.ک محاضرات الاصول، السيد الخوئی، ج ۲، ص ۱۱۱

- خروج امر از معنای حقیقی (موضوع له) به غیرآن، چه ضابطه ای دارد؟

Sco۳: ۱۷:۳۸

چکیده

۱. کلام بر دو قسم خبری و انشایی می‌باشد.
۲. کلام انشایی کلامی است که معنی را با لفظ ایجاد کرده و جدای از لفظ واقعی نداشته باشد تا از آن حکایت کند در نتیجه به صدق و کذب هم متصف نمی‌شود.
۳. انشاء بر این اساس که معنای طلبی داشته باشد یا نه بر دو قسم طلبی و غیر طلبی می‌باشد.
۴. بیشتر کلام‌های انشایی غیر طلبی، در اصل کلام خبری بوده‌اند که به انشاء نقل داده شده‌اند.
۵. اگر کلام انشایی برای طلب امری که حاصل نیست استعمال شود، حقیقت بوده و گرنه با لحاظ قرائن، معنای مناسب با مقام پیدا می‌کند.
۶. کلام انشایی طلبی بر پنج قسم (امر، نهی، استفهام، تمنی و نداء) است.